

КОСОВО И МЕТОХИЈА ПРЕМА ПРВОМ СРПСКОМ УСТАНКУ

Став народа Косова и Метохије према Првом српском устанку изражавао се трима компонентама: 1) наступањем устаника из Шумадије и Поморавља у правцу Старе Србије, нарочито у првим годинама борбе; 2) жељом Срба у деловима Косова да збаци османлијску власт, и то деловањем у завичају или прелажењем у Србију и ступањем у Карађорђеву војску; 3) настојањем Арбанаса да одбију устанике са севера, угуше тежње домаћих Срба и тако претворе устаничке окршаје у свој рат против Срба.

I

Познато је да је Први српски устанак тек у другој години свога трајања, после битке код Иванковца, почео излазити из граница Београдског пашалука и попримати одлику и значај свесрпске борбе. Ипак, већ у првој половини јануара 1804. године владика Петар I писао је са Цетиња игуману дечанског манастира: „Ми Црногорци и са београдске стране Срби хоћемо скочити на оружје против наших врагова Турака, ако можемо и вас да избавимо.”¹ На Косову и Метохији одмах су се огласили Арбанаси, збијајући редове против српске раје. Већ марта 1804. лесковачки Сашит-паша добио је задатак да са хиљаду бораца крене у Београд, у помоћ дахијама. Иста обавеза наметнута је и Омер-аги из Лесковца, да са 400 коњаника пође на бунтовнике у Београдском пашалуку.² Јуна 1804. са Косова око Приштине требало је

1 П. Поповић, Црна гора у доба Петра I и Петра II, Београд, 1951, 96; Ч. Лучић, Моћ ријечи Петра I, Никшић 1987, 10.

2 Списи бечких архива (у даљем тексту: СБА), сабрао А. Ивић, књ. I, Београд 1935, 37 (Панчево, 25. III 1804). — Приштина је била станиште походне војске и 1787. године (Г. Станојевић, Црна гора пред стварање државе, Београд 1962, 129.

подићи на оружје 70.000 људи, који би се налазили под командом видинског паше а војевали би и против Срба, и против Руса и Француза.³

Србијански устаници су тек 1806. године планирали наступ према Косову. То су мислили да изведу освајањем Новог Пазара и наступањем ка Бањској, с једне стране, и продором преко Топлице, с друге. Наступање би било према Лесковцу, и одатле је требало упасти са североисточне стране на Косово, свакако да би се заобишао јак арбанашки бедем на северу Косова, нарочито око Преполца, Подујева и изворишта Лаба. Све арбанашке и турске паше око Косова припремали су се да заједнички ударе на главни извор „револуционарне заразе”. Још почетком марта 1806. двојица устаничких вођа, Младен Миловановић и Станоје Главаш, са делом устаничке војске, упали су у Топлицу и потукли Турке код Куршумлије,⁴ чиме је отворена могућност ширења устанка у „Албанији”, тј. у Топлици и на Косову и Метохији. Устанички одред сусрео се са неким Арбанасима и у кратком али интензивном окршају у околини Куршумлије до ногу је потукао Арбанасе и натерао их у бекство.⁵ И један француски новински извештај јавља да су Миловановић и Главаш крајем прве половине марта надирали ка Нишу, победивши после жестоке борбе један корпус турске војске.⁶

Док је диверзија Станојева и Младенова имала за циљ узнемиравање турског логора у Нишу, један део српске војске из табора у ослобођеном Крушевцу под заповедништвом Павла Цукића кренуо је да постави шанац на Рогозни према Митровици и Вучитрну и да сабере борце на Горњем Ибру. Цукићев одред прошао је кроз Остраћу, а четовођа Деспот напао је на Бребериште и Вучју Локву. Шанац на Горњем Ибру требало је да онемогући брзо надирање муслимана из северног дела Косова, какве су задатке имали и ровови на Рогозни и на Врелу (Шарампову). Напад на Бањску, коју је француски путописац Анти Пуквил (1807) затекао попаљену, извео је, према

3 СБА I, 199, (Загреб 19. VI 1804).

4 СБА II (1937), 81 (Земун 17. III 1806). — Аустријски обавештајац у Београду је незналачки обавестио земунског пуковника Толерлима да су се српској упадној војсци прикључили арбанашки хришћани, којих ту тада није више било; ти хришћани су били Срби, а назвали су их арбанашким именом, јер се не само Косово него и Топлица звало Албанијом због насељених арбанашких муслимана.

5 М. Вукићевић, књ. II, Београд 1912, 411. — Тај судар био је месеца марта (СБА III, 111-2), али га је Петар Радовановић ставио у време Ђурђев-дана (П. Радовановић, Војне Срба с Турцима, Београд 1892, 229). И Карађорђе у писму владици Петру I од 29. маја 1806. помиње и „некоје немирне Арнауте возбужене на Куршумлији и ишчастливо разбили” (јесмо) (Ј. Арсенијевић Баталака, Историја српског устанка, део I, Београд 1898, 235). М. Вукићевић је склон да тај устанички продор датира јануаром 1806 (М. Вукићевић, н. д., 355-7).

6 СБА III, 483.

Авраму Поповићу, Цукићев одред а не Станојев, као што мисли већина писаца.⁷

Поред мартовског упада у Топлицу из крушевачког краја, који је имао стратегијски задатак да олакша ситуацију после краха наступа Радича Петровића на Нови Пазар, у позно лето 1806. године залет у Топлицу је поновљен. Мајор Митезер у Земуну известио је о намери Станоја Главаша да заузме Прокупље још 13/25. августа;⁸ том приликом имао је задатак да убаца чете у простор између Ниша и Лесковца. Неки аутори наводе прву десетину септембра (по старом календару) као време извршења те намере. М. Вукићевић пише да је Карађорђе овога пута дао налог да се од трупа код Делиграда (дакле пре битке код овог важног утврђења од 22. и 23. августа) одвоји до 3000 бораца и да се Станоје Главаш преко Крушевца, Јастрепца и Јанкове клисуре упуту у Топлицу и да на левом боку принуди Ирахим-пашину војску да смањи притисак код Делиграда. Главаш је одмах кренуо са 2500 одабраних пешака, 500 коњаника и једним топом; 26. августа /7. септембра увече изненада је напао на Прокупље, коју су варош после упорне ноћне борбе заузели 27. августа /8. септембра. Муслимани који су напустили насеље наилазили су на раније постављене заседе, те је уз нејач једва који за борбу способан мушкарац стигао у Ниш. Од прокупачке вароши остало је само згариште.⁹ Срби су имали 50 мртвих и рањених а муслимани кудикамо више жртава, међу којима је био и Тахир-бег, арбанашки првак. Сутрадан по освојењу Прокупља, део српске коњице је без борбе ушао у испражњену Куршумлију.¹⁰ Сам Главаш није одлазио у Куршумлију, него је преко Иван Куле ударио на Лаб па наводно и до Бањске, тј. на северно Косово, мада је наступ ка Нишу био главни циљ маневра.¹¹ Устаници тада нису тежили да заузму територије, него да прикупе људе који би се прикључили борцима из Београдског пашалука.¹² Локални историчари, на основу причања старије генерације, знају да су се Турци и Арбанаси у Прокупљу упорно бранили из

7 М. Поповић, Устанак у Горњем Ибру и по Копаонику од 1806. до 1813. године, Годишњица Н. Чулића XXVII, Београд 1908, 232, 234, 235; Причање савременика о Првом српском устанку, Београд 1954, 155-6; Дело, год. IX, септембар 1904, 322.

8 С. Гавриловић, Грађа бечких архива о првом српском устанку (у даљем тексту: ГБА), књ. I, Београд 1985, 55 (Земун 25. VIII 1806).

9 Архив САНУ, бр. 433; С. Мидејановић Сарајлија, Серианка П. Тајсниц 1826, 1-9; К. Протић, Ратни догађаји првог српског устанка под Карађорђем Петровићем 1804-1813, Годишњица Н. Чулића XIII, Београд 1893, 314; М. Вукићевић, Карађорђе, књ. II, 411.

10 Са Главашем су пошла левачки заповедник Стеван Јанковић са братом Јованом у Кода из Прева, неки Огњан Јанићије Милетиновић и други угледни устаници (А. Гавриловић, Два прилога историји ослобођења Србије, Годишњица Н. Чулића XXII, Београд 1903, 98-9, 101, 106, 107).

11 Д. Митровић, Београдска историја Ниша, књ. II, Ниш 1994, 15-6, 27.

12 А. Гавриловић, и.д.н. 231.

земљаних утврђења на брзину подигнутих око насеља. Међутим, кад су устаници запалили магацин са барутом и бише за муниције, муслимани су побегли према Нишу, но при бежању су их сустизали устанички борци.¹³

Стратегија из 1806. поновљена је и у 1807. години. У првој половини априла у Травнику се знало да се 30.000 Срба улогорило код Карановца (Краљева) и да припремају операцију према Новом Пазару, Новој Вароши и Приштини.¹⁴ У Бечу се првих дана маја причало да је 10.000 Србијанаца кренуло на Стари Влах и Нови Пазар, како би се спојили са Црногорцима и „Арбанасима”,¹⁵ тј. метохијским и косовским Србима. Карађорђе је 1807. планирао удар на Приштину и сједињење са Русима у Херцеговини и Далмацији.¹⁶ Руси су такође намеравали да преко Србије и са Србијанцима крену на Косово, како би се спојили са Црногорцима.¹⁷ Они су и у другој половини јула рачунали на велику офанзиву преко „Албаније” (Косова) према Боки Которској, где би се спојили са снагама адмирала Сењавина.¹⁸ У првој декади априла Србијанци су програмирали наступ са 30.000 људи у три колоне, од којих би једна имала правац ка Приштини.¹⁹ У првој половини априла 5-6000 војника кренуло је према Нишу и Лесковцу да дигну на устанак тамошње хришћане против Турака и да, стабилизујући се у Лесковцу, туку околне муслимане.²⁰ Подстицајно средство буне у „Албанији”, Бугарској па и Влашкој имале су бити три заставе које су у Београду освећене и имале су бити послате свака у једну од поменутих земаља.²¹ У Бечу су већ 18. априла реферисали о победи Срба који су потукли лесковачког пашу, неспособног Шашита, у току његовог покрета према Нишу, отевши му новац који је био накрпан на 12 мула.²² С обзиром да се око Лесковца почео дизати српски народ под бимбашом Илијом Стрељом још марта 1807, допрла је у Аустрију вест да су устаници заузели Лесковац. Нешто касније обавештајна служба из Ниша јавила је да је једно српско одељење под Стрељом напало Лесковац, уништило највећи део војске тамошњег паше Шашита и заробило пашину породицу, која је ухваћена у Лабу са благом, драгоценостима и другим

13 А. Марковић, Топлица у прошлости, Ниш 1932, 55, 56.

14 М. Гавриловић, Исписи из париских архива, Београд 1904 (у даљем тексту: ИПА), 125.

15 СБА IV, 512 (Беч 4. V 1806).

16 М. Ђорђевић, Ослободилачки рат српских устаника 1804-1806, Београд 1967, 361.

17 СБА IV (1938), 11. III 1807.

18 В. Богишић, Выбор сочинения Н. А. Попова „Росси и Сербии” Санктпетербург 1872, 106, 16/28. VII 1807.

19 ИПА 125 (Травник 12. II 1807).

20 СБА IV, 429 (17. IV 1807).

21 Исто, 429, (17. IV 1807).

22 ГБА I, 169, 170 (19. IV 1807).

стварима.²³ У првој половини маја у круговима Хабсбуршке Монархије преносили су се гласови да се српски устаници крећу на Нови Пазар и Ужице и да се с „Арбанасима” упућују у област Скопља, пресецајући саобраћај између Босне и осталих отоманских покрајина; говорено је да су српски устаници од Зворника до пред Приштину ископали и утврдили ровове.²⁴ Извештај који је после тога стигао на хрватску границу потврђивао је да Србијанци с „Арбанасима” крећу на Нови Пазар и од њега ка Скопљу да би Босну одсекли од осталог Царства.²⁵ Да је терен Косова постао порозан за Србијанце, сведочи Карађорђево слање писама црногорском митрополиту калуђером не преко Старе Рашке него преко Косова.²⁶

Три шанца према Косову одржавана су и током 1807. године. Ровове на Рогозну бранио је Радосав, војвода јелечки, јер се Павле Цукић, подигнувши на оружје Горњи Ибар и Рогозну, вратио у крушевачку Жупу. У каталогу српске војске који је (1807) саставио митрополит Леонтије, стоји да су јагодински кнез Цветко и Андра из Крушевца имали војске према „Албанији”, у Лиси, Лискорцу, Голаку и пред Приштином, где је три шанца чувало око 6000 људи. Шабачки владика Герасим писао је о устанку у пределу између Горњег Ибра, Јошанице, Копаоника и Вучитрна.²⁷ Стојан Новаковић, који је навео белешку А. Пуквила о попаљеној Бањској, држао је да је цели поменути простор био у српским рукама.²⁸

Година 1808. била је мирна на границама устаничке српске државе. Један одред србијанске војске био је размештен да прати турска предузимања у „Албанији” и у суседству Црне Горе; на Косову су Турци имали корпус од 13.000 Арбанаса који је био потчињен босанском валији из Травника Мехмед Нусрев-паши,²⁹ дакле представљао је резервне трупе за акције у некадашњем Новопазарском санџаку. Један допис послат из Беча француским листовима наводио је да су српски устаници заузели готово сву северну Стару Србију, изузев Ниша и Лесковца и неколико села под планинама које су одвајале

23 СБА IV, 355.

24 Исто, 491 (1. V 1807).

25 Исто, 542 (Цетиње 12. V 1807).

26 Исто, 711. барон Симбшен надвојводи Лудвигу, Петроварадин 25. VII 1807.

27 А. Поповић, и. н. 237-41, 229.

28 С. Новаковић, Ка години 1807. српске историје, из бележака с путовања А. Пуквила кроз Босну и Стару Србију, Годишњива II, Чулића II, Београд 1878, 277-78; исти, Манастир Бањска, Глас СКА 32, Београд 1892, 35-41. — Устаничке чете поселе су сва места од Рождина на Косову а предстраже су се налазиле у Митровачкој Шали и на Мокрој Гори (В. Стојановић, Поглед на историјску прошлост западног дела историјске Старе Србије од велике сеобе 1690. до народног устанка 1875-1878, 5-6, предговор књизи В. Салниуровића, Устанак у западном делу Старе Србије 1875-1878, Т. Ужице 1968).

29 СБА V (1939), 172 (Загреб 5. II 1808) (Загреб, 30. I 1808).

Србију од „Албаније” и Македоније.³⁰ И један службени француски извештај из Видина (крајем априла) реферисао је да су Србијанци посели готово целу некадашњу Србију уз поменуто изузимање.³¹

С пролећа 1809. године војвода Стреља је из Делиграда дошао да диже Власотинце и околину.³² Почетком маја Срби су поново опколили Лесковац.³³ У току априла Турци су заузели „богаз” на Рогозни, те је Карађорђе поручио зету А. Пљакићу (23. априла/5. маја) да се приближи Новом Пазару,³⁴ те да опколи Нови Пазар и, наводно, да се докопа Бањске и неког теснаца.³⁵ Те године Карађорђе је на Сухом Долу потукао војску пећког паше Нумана, али није успео да заузме Нови Пазар и да продужи ка Косову, па су Турци потисли Србе при затварању пута из Босне за Цариград.³⁶ Портир земунског контумаца Ћук (средином новембра 1811) обавестио је генерала Червинку о подацима које му је дао ђаковички католик, кујунџија Ангел Пауло Тони; према овоме, Срби су 1809. послали на Косово обавештајце са писмима и новцем хришћанима, позивајући их да, као Србијанци, устану против Турака. „Илири” (тј. Срби) били су наклоњени акцији, али ништа нису могли предузети без сарадње са католицима; ови, пак, су говорили да ће знати што да чине ако би их какав католички владар позвао, али се на захтев православних Срба и Руса неће свадити са Турцима. Обавештајац у овом послу био је Антоније Чолак Симоновић, који је у Карађорђевој гарди аванзовао до војводе; он би био „Арбанас” илирске (српске) вере из Призрена. Метохијски католици су знали да су Србијанци били лоше расположени према немачком цару, говорећи да ће, кад се примире с Турцима, Немце отерати из Срема до Петроварадина; ово су Срби мислили да ће лако извести, јер Хрвати у Срему чине само трећину живља; Срби су били обавештени да Мађари нису задовољни Хабсбурзима.³⁷ Кад је (17/29. децембра) Карађорђе правило предлог међа своје државе, у њу није

30 Д. Јанковић, Француска штампа о првом српском устанку, Београд 1959, 272 (Беч 21. VI 1808).

31 ИПА, 323, Меријаж министру иностраних дела, из Видина 28. IV 1808.

32 А. Гавриловић, н. н., 113.

33 СБА VI (1965), 173, пуковник Перш из Земун 12. V 1809.

34 С. Новаковић, Шест службених писама првог устанка 1806-1812. из некадашње архиве војводе Антонија Пљакића, Споменик СКА XVII, Београд 1892, 7. — Новаковић тумачи ситуацију: да су Турци затекли на Рогозни Србе неспремне, те су их потисли, јер су се бавили ван шанца. Аврам Поповић прихвата такво тумачење, допуњујући га да су Турци заузели само друм а не и предео Рогозне; 1806. на Рогозни су били П. Цукић и Д. Кујунџија са братом Костом. Поповић скреће пажњу да су турска појачања стигала од Рожаја и Пећи, а не са Косова (А. Поповић, н. н., 242, 243).

35 ИПА, 422 (Травник 7. V 1809).

36 С. Гавриловић, ГБА I, 466, потпуковник Митезер из Травника 10. VII 1809.

37 СБА IX, 443-44 (Земун 14. XI 1811), 461-2 (Петроварадин 28. XI 1811).

укључио Косово, него би граница ишла од реке Студенице преко копаоничког горја на реку Топлицу и на Јужну Мораву.³⁸

При подели европске Турске (јула 1808) руско-француски програм предвиђао је ужу и велику поделу. Према првој, Србија (али не историјска него устаничка) представљала би независну државу под једним кнезом из аустријске или какве друге владарске куће који би се оженио једном руском великом кнегињом; Русија би добила Бесарабију, Молдавију, Влашку и Бугарску, Француска би стекла Албанију, део Босне, Мореју и Крит; Аустрији би припали Хрватска и део Босне. Према великој подели, Француска би запосела целу Босну, Албанију (можда са Косовом), сва острва Егејског архипелага, Мореју, Род, Крит, Смирну, Кипар, левантске луке, Сирију и Египат; Аустрија би добила у пуно власништво Србију, Македонију до мора али без дела који би Француска могла тражити за утврђивање арбанашке границе са Солуном, повлачећи линију од Скопља на Орфански залив, где би Аустријанци избили на Бело Море; Русија би се морала задовољити оним што би стекла ранијом поделом.³⁹

Пре него што је учинила предлог да се Србија под султановом врховном влашћу организује као Војна граница у Аустрији, аустријски државник гроф Метерних је поручио аустријском интернунцију у Цариграду (17. јануара 1810) да треба дозволити да се Србија конституише на свом некадашњем подручју (*sous son ancienne domination*).⁴⁰ То је одговарало Хабсбуршкој Монархији, јер би тако Србија са Косовом и у границама немањихке државе ушла у састав Аустрије, која је већ показивала апетите за продор ка Белом мору, и то првенствено ка Солуну. Од тог предлога ништа није било. Ипак, средином године у штабу Славонске генералне команде знало се да су Србијанци (маја 1810) желели да својим нахијама (њих 12) прикључе Ниш, Лесковац и Видин.⁴¹ Косово је опет испало из комбинација. Према ноти коју је Р. Вучинић предао барону Меријажу (фебруара 1810) Србија би укључивала само део Топлице без Косова, јер би граница ишла од реке Студенице преко Копаоника, где би укључила „мали копаонички град”, тј. Самоков, па би избијала на реку Топлицу и на Јужну Мораву.⁴²

После тешког удара који су Турци нанели устаничкој Србији својом јесењом офанзивом после трагедије код Чегра све до Дунава, Србија више

38 СБА VII-VIII/1,3 (барон Симбшен 4. I 1810; Г. Јакшић, Европа и васкрс Србије (1804-1834). Београд 1927, 140.

39 ИПА, 307-8, Петроград 9. VI 1808.

40 СБА VII-VIII/1 (Београд 1966), 3, 12; Б. Храбак, Аустријски нацрт устројства Србије под султановим суверенитетом (1810), Наша стварност (Краљево 1975, 5-20).

41 СБА VII-VIII/1, 208, мајор Маретић у Петроварадину 3. VII 1810.

42 ИПА, 488, Меријаж из Трста 9/12. II 1810.

није предузимала офанзивне захвате него се усредсредила на одбрану постигнутог. Руси који су се налазили у Влашкој и имали су рачуна са Наполеоном, настојали су у пролеће 1811. да се преко Србије споје са Црногорцима и угрозе јужни бок Француза на Јадрану, тј. у Боки Которској и јужној Далмацији. Најпре су колале вести да желе да изведу офанзиву из Новопазарског санцака (југоисточне Босне) према пограничним деловима „Албаније” (Косова са северозападном Македонијом) као и да од Видина изврше продор према Нишу. Одмах затим кориговани су ти извештаји, те је било говора да Руси намеравају да од Ниша продиру преко Косова у правцу Новог Пазара па затим да се споје са Црногорцима. Та је видинско-нишка армија имала да износи 25-30.000 људи.⁴³ Средином маја чуло се да Црногорци припремају поход до Бањске, где би се спојили са Србијанцима и Русима и коначно пресекли комуникацију између Босне и осталог Царства. Поред тога говорило се да је „кантон” Ђаковице сав насељен православним хришћанима који се спремају да се дигну на оружје. Пећки паша, незадовољан пресизањем скадарског паше, а иначе војнички врло слаб да би се одупро толиком народу, трудио се да само очува своју територију, ништа не предузимајући према суседима и не тражећи туђу интервенцију. Десет дана касније приспеле су вести да су Срби затворили качанички кланац; поштански курир који је обично путовао преко Скопља предузео је дуже путовање преко Врања. Барон Меријаж јавио је (21. маја) из Љубљане претерану вест да су Руси заузеле Скопље,⁴⁴ свакако на правцу за Скадар.

Све до 1811. године копаонички устаници штедели су арбанашки живаљ северног Косова а понекад су узимали у заштиту заробљене девојке те су их недирнуте враћали породици. Но те године десила се једна осветничка акција 1500 Срба под командом војводе Радосава из Требиња и Милана Сараовца против Деме Ахметовог и његових девет синова у селу Маврићу; та група је једне ноћи затрла целу породицу, па је и једном мушком чеду у колевци ножем избила око; потом се добро напила ракије које је било доста у кући. Околни Арбанаси у Лабу сазнали су за случај, те су на коњима сустигли пијане подвижнике и потукли их на Требињу, побивши 20 људи. Догађај није био ни у каквој вези с нападима на Куршумлију нити с ранијим Главашевим продором до Подујева.⁴⁵

Година 1812. била је мирна, а 1813. није било устаничког покрета у правцу Косова.

43 СБА IX (971), 175 (Земун 21. III 1811), 189 (Земун 31. III 1811).

44 ИПА, 657, 661 (28. V 1811), 660 (24. V 1811).

45 А. Поповић, н. н., 251-2, 234-5.

II

Косовски и метохијски Срби показивали су своје саглашавање с устаницима из ослобођене Србије упоредним побуњеничким акцијама у завичају или прелажењем у редове србијанске војске. У првој половини фебруара 1806. у Земуну се чуло о борбама око Лесковца између Срба и босанских Турака; Бошњаци су извели три јуриша на позиције побуњеника, али су увек били одбијени, а на попришту је остало, наводно, 2000 Турака.⁴⁶ На другој страни обухваћеног простора спаљен је манастир Високи Дечани готово у исто време,⁴⁷ вероватно као одмазда за дизање на оружје околних Срба. Наредне године Срби лесковачког краја су се (маја месеца) побунили; Сашит-паша, владајући у месту, иначе рођак скадарског паше Ибрахима, сераскера војске окупљене око Ниша, погубио је 300 људи а у тамницама је трунуо још већи број људи, као одговор на побуну.⁴⁸ Постоје тврдње о устаничком врењу у околини Лесковца и почетком 1805, 1809, а, изгледа, и 1811. године.⁴⁹

Значајна констатација барона Меријажа (фебруара 1810) да Срби, нарочито планинци, господаре, заједно са црногорским Брђанима и Климентима, целим простором од Ужица до Новог Брда, на југоистоку Косова, и да су пресекли промет између Босне и осталих провинција државе. Брђани („велика Црна Гора“) и Клименти су се борили под српским заставама, а било их је до 20000; Меријаж је нагласио да су Клименти завичај Карађорђевих предака и да је међу њима и тада живело његових рођака; ових је било и у „Малој Црној Гори“ и да су и ту повезани са србијанским устаницима и да тако остварују неку врсту конфедерације.⁵⁰ Аустрија, која је будним оком мотрила шта Срби раде у срцу Балканског полуострва, крајем 1810. слала је поверенике преко Босне у „Албанију“, тј. на Косово. Босански

46 Д. Јанковић, Француска штампа, 134.

47 М. Ђорђевић, Ослободилачки рат српских устаника 1804-1806, Београд 1967, 182; ИПА, 160, француски конзул у Венецији 22. V 1807.

48 Вид. чланак В. Стојанчевића „Лесковац за време првог српског устанка“ и „Први српски устанак и лесковачки крај“ у ауторовом зборнику радова „Лесковчани за време првог српског устанка 1804-1813“, Лесковац 1980, 267-8 и 67-8. — Посебну активност показивао је Ибарски Колашин, у којем је настао покрет да се помогне Карађорђу код Сјенице; кад су то сазнали Турци, они су осудили неке Колашине и протерали их у Египат, одакле су се после неколико година неки од њих вратили (М. Лутовац, Ибарски Колашин, Насеља XXXIV, Београд 1956, 8). Према Вјекославу Клаићу, на Косову су 1809. године веровали да ће се ослободити турске власти (Косово, Виенац XXI, 1889, 286). Кад је Карађорђе упао у Стару Србију, све мисли Старосрбијанаца биле су упућене ослобођењу и уједињењу (З. Поповић, Пола столећа, Братство XXII, Београд 1928, 36).

49 ИПА, 635 (Травник 11. III 1811).

50 ИПА, 576 (Давид из Травника 27. XII 1810).

паша је и тај моменат навео као разлог што су Србијанци великом брзином навалили на босанску војску, поготово кад је Хуршид-паша повукао трупе са Велике Мораве, да би дао могућност Србијанцима да потуку босанске трупе.⁵¹

Кад су се почетком 1811. године Руси активирали у средишњем делу Полуострва, не знајући за њихове империјалистичке поделе са Французима и Аустријанцима, православни не само у Ердељу, Срему и Славонији, него и у „Албанији” (на Косову) били су потајнице верни Русима. Аустријски конзул Митезер поверио је француском колеги Давиду да би се православни свет побунио и против Француза и против Аустријанаца да се приближи Русима.⁵² Већ је саопштено деловање Срба Ђаковаца те године и затварање качаничке клисуре.

У ослобођени део Србије бежали су како истакнутији појединци тако и припадници разних слојева из извесних ослобођених крајева и ступали у борбене редове. Део народа лесковачког подручја избегао је и населио се око Крушевца, где су насељеници прихватили војну обавезу домородаца. И из удаљенијих крајева Старе Србије незадовољници су (1806) прелазили у Србију и под именом бећара (људи без породице) образовали своје ратне јединице, нарочито у делиградском логору.⁵³ Борци лесковачке, прокупачке и вучитрнске нахије појачали су (јуна 1807) српски фронт према Нишу.⁵⁴ Постојао је контингент војника који је давала вучитрнска нахија; има индиција да су из српских кућа одлазила по два брата способна за оружје.⁵⁵ То је била мобилизацијска квота те пограничне косовске области. Срби вучитрнске, куршумлијске и приштевске нахије образовали су копаоничку војску, која је бројала заједно с крушевачком нахијом 3000 људи; задатак тог одреда био је да брани Копаоник и Жупу од турских упада и да сам упада у простор између Вучитрна и Приштине; прво дејство одреда била је заштита одступнице Џукићеве војске са Рогозне крајем 1806. године.⁵⁶ Из редова мало познатих људи било их је много који су као борци или агитатори и погинули незнано. Један млади калуђер из Пећи, Нићифор, изгубио је живот у пропагандном раду да се народ око Студенице одметне.⁵⁷ Крајем лета 1806. дошао је у Панчево из „Албаније” неки Јован Михаиловић и населио се уз

51 Исто, 635 (Травник 11. III 1811).

52 А. Гавриловић, Два прилога историји ослобођења Србије. Годишњаци Н. Чупића XXII, Београд 1903, 90; Д. Мирчетовић, Војна историја Ниша, књ. II, Ниш 1994, 12.

53 СБА IV, 605 (Земун 11. VI 1807).

54 А. Поповић, н. н., 255.

55 Исто, 233-4.

56 Б. Храбак, Српски устаници и Новопазарски саншак (Рацка) 1804-1813. године, Историјски часопис XL-XLI, Београд 1994, 9.

57 СБА IV, 467 (Панчево 20. IV 1807).

једну удовицу.⁵⁸ Таквог појединачног досељавања у Банат или Срем са подручја Старе Србије било је више у устаничким данима.

Од појединаца који су стекли име у устаничкој Србији ваља поменути Радисава Вучитрнца из Милутовца, коме је Карађорђе издавао службене налоге (1813), а који је прелазео породици у село под турском управом или је у село слао сељане који су били у његовом одреду.⁵⁹ Антоније Ристић звани Пљакић, Карађорђев зет и крволочан господар Карановца, био је из Приштине.⁶⁰ Како је био омрзнут, с пролећа 1810. ширене су вести да је уморен.

Истакнутији појединци који су живели у градовима у којима су Срби представљали мањину или су радили на дизању косовских, метохијских и подримских Срба нису се могли одржати у својим насељима, него су морали бежати у Србију. Такав је био и Андрија Игуманов, отац познатог добротворца Симе Игуманова, трговац и национални активиста из Призрена. Богат и угледан, имао је развијене пословне везе у Београду, Пешти и Бечу; у Београд је доносио оружје и муницију, што је остављао по подрумима београдских кућа и што је дотурио Карађорђу и устаницима. Андријини синови Крага и Петар су већ 1804. похитали са неколицином мештана на положаје у Србији, која се будила у револуционарном сну; у устаничким редовима борили су се све до пропасти устанка 1813; после су прешли у Аустрију, затим у Русију, да би се вратили у Србију после другог српског устанка.⁶¹

Андријин кум и сарадник био је Антоније Чолак-Симоновић, такође из Призрена. Као младић отишао је у Београд и отворио ћурчијску радњу, али је навраћао у родни град. Уочи српског устанка дахије су му наложиле да за њихов рачун набави и допреми оружје, и то првенствено аркибузе (пушке широких цеви). Антоније је дошао у Призрен, познат по пушкарима, купио је неколико товара оружја, али је одуговлачио да га испоручи. Кад је плануо устанак, он је пушке у Тополи предао Карађорђу и сâм се прикључио борцима. Карађорђе га је (1810) унапредио за војводу и старешину новоослобођене сјеничке нахије, где је остао две године; ту је сакупио обавештења о стању и на Косову и у Васојевићима.⁶²

58 А. Поповић, н. н., 237.

59 М. Ракић, Јужна Србија од Карађорђевог устанка до данас, Споменица са 25-годишњице ослобођења Јужне Србије, Скопље 1937; Б. Храбак, Живот у Карановцу за време првог српског устанка, Зборник Музеја првог српског устанка I, Београд 1959, 87-89.

60 СБА VII-VIII/77 (Земун 2. III 1810).

61 Ђ. Микић, Ослободилачка активност косовских Срба у XIX веку у светлости српске револуције 1804-1813, Обележја, Приштина, бр. 3/1981, 39-46.

62 М. Ракић, н. н., 231; П. Костић, Просветно-културни живот православних Срба у Призрену и његовој околини у XIX веку, Скопље 1933, 123; Ј. Арсенијевић Баталака, н. д., I, 155; Ј. Тошковић, Односи између Босне и Србије 1805-1806. и бој на Мишару, Суботица 1930, 80.

III

Арбанаси су увек волели да се настањују у Србији, и то и у оној најсевернијој, подунавско-посавској. Поред јаничара, Арбанаси даглије или крцалије били су елеменат који се населио у Београдском пашалуку последње деценије XVIII и првих година XIX века. Ти дошљаци су одмах почели изазивати нереде. Неки од њих дошли су због аустро-турског рата, али су после њега ту и остали.⁶³ Године 1788. арбанашке групе биле су стално присутне око Ћуприје и Јагодине, а у време Кочине крајине они су стално пристизали у Карановац, нарочито из Новог Пазара, Чачка и Ћуприје.⁶⁴ Први турски борци с којима су се сукобили устаници, као Чолак Алија, који су дошли Руднику у помоћ из Чачка, били су Арбанаси.⁶⁵ То важи и за дахијске посаде и у другим местима. Марта 1804. у Баточини се налазило 250 Арбанаса.⁶⁶ Током 1804. довукао се у Београд, у најам дахијама а касније преосталим Турцима, Гусињац Халил Гушанац-Али са својим крцалијама.⁶⁷ Крцалије су водили и Топал Дели Бећир Ђаковалија и Али Призренац, који су хтели да пређу Велику Мораву и да се разместе у пожаревачком крају или да одатле оду у Турску; крцалије су се докопале неких бродница и 18 њих се отиснуло Дунавом; Миленко Стојковић их је (почетком 1805) дочекао у Градишту и побио.⁶⁸ Крцалије су изгинуле и приликом њихове буне (почетком 1805), коју је изазвао Реџеп-ага, господар Оршаве, Гушанчев противник, који је преко земљака Арбанаса подстакао крцалије против Гушанца.⁶⁹

Акција босанског намесника против устаничке Србије била је повезана са косовским Арбанасима. Маја 1804. босански везир Бећир-паша боравио је на Косову,⁷⁰ свакако сакупљајући војску. Он се и маја 1805. налазио на Косову, односно код Скопља, са 3000 људи.⁷¹ У другој половини фебруара 1805. Сали-ага са 700 Арбанаса ушао је у Карановац, и то је подстакло устанике да ослободе ту варош.⁷² Поменути Реџеп-ага са својих 5-6000 Арбанаса подешавао је своје држање између видинског Пазван-оглуа, београдских

63 М. Ђорђевић, н. д., 22.

64 Исто, 181; Д. Пантелић, Кочина крајина, Београд 1930, 33.

65 М. Милићевић, Кнежевина Србија, Београд 1876. 312; К. Протић, н. н., 163-4.

66 Јан. Ђурић, Српска повестница Карађорђевог времена, Гласник СБД IV, Београд 1852, 144.

67 Сејфудин Фехми Кемура, Први српски устанак под Карађорђем, Сарајево 1916, 15.

68 К. Протић, н. н., 162.

69 Ј. Тошковић, О паду Београда и Шапца, 26. децембра 1806. 26. јануара 1807. год., Београд 1930, 24.

70 М. Ђорђевић, н. д., 201.

71 СБА II, 116 (Земун 20. V 1805), 119 (Земун 4. VI 1805).

72 М. Ђорђевић, н. д., 183.

Турака, устаника и босанског валије.⁷³ Арбанашке паше су (јуна 1805) покренуте да угуше устанак у Београдском пашалуку; то су били пре свега Шашит-паша из Лесковца и Хафиз-паша из Ниша.⁷⁴ Њима се придружио скадарски паша, чији су Арбанаси дошли у Србију.⁷⁵

Фебруара 1806. опет су позване арбанашке и румелијске паше (често арбанашког порекла) да припреме поход против српских устаника. На простору од Нишаве до Јужне Мораве главне локалне снаге биле су под командом Сашит-паше.⁷⁶ Место концентрације Арбанаса јуна 1806. било је Косово, а затим су главне трупе (20.000) повучене према Нишу. Поред Шашит-паше, ту је био Мехмед-паша из Врања, док је Имер-паша и даље борави око Приштине.⁷⁷ Уз те паше помиње се и Малик-паша, који се држао своје Приштине, и Арнаут-паша из Метохије. Румелијски валија и сераскер нишке војске био је Скадранин Ибрахим-паша Бушатлија.⁷⁸ Он је преко Косова промарширао за Лесковац а касније је прешао у нишки логор.⁷⁹ Кад је са војском стигао у Лесковац, стигао му је глас да су Црногорци кренули да опустоше околину Скадра па и сâм град; на ту вест Ибрахим-паша је вратио половину својих трупа у свој стални гарнизон, а са другом половином остао је у Лесковцу да сачека извештај о стању око Скадра.⁸⁰ На обавештење о доласку Скадрана у Лесковац, Карађорђе је одржао ратни савет, који је одлучио да се све снаге сакупе да би се на Морави одбила турска навала, док је под Београдом остављено свега 4000 људи.⁸¹

Три хиљаде Арбанаса је (13/25. јула) прешло на десну обалу Мораве, после чега су се Срби повукли. Одмах затим је стигао у помоћ Младен Миловановић са 4000 бораца, који је сузбио Арбанасе, и они су се уз знатне губитке вратили на полазне положаје. Међутим, Шашит-паша, који је био и крушевачки паша, 16/28. јула прешао је на десну обалу Мораве са 6000 војника у жељи да Србе делиградског табора одсече код Алексинца.⁸² Као Ибрахим-пашин ђехаја (помоћник) важио је таст му Шашит-паша. Он је (22. августа/3.

73 СБА II (1936), 51 (Ст. Оршава 23. II 1805).

74 СБА II, 578 (пуковник Гомерлин 28. II 1805), 90 (Земун 15. IV 1805); Д. Јанковић, Француска штампа, 116 (Земун 8. VIII 1805).

75 СБА II, 135 (Земун 24. VI 1805).

76 М. Ђорђевић, н. д., 268, 314.

77 СБА III, 197, 238.

78 ГЂА I, 55.

79 ИПА, 68 (17. VII 1806).

80 СБА II, 287-8, 243, 247-51, 256-9, 245-6.

81 Прота Матија Ненадовић, Мемоари, Београд 1893. 177; СБА III, 283; М. Ђорђевић, н. д., 301-2 и 308-9.

82 К. Ненадовић, Живот и дела великог Ђорђа Петровића Карађорђа, књ. I, Беч 1883. 3. — О Ибрахим-паши вид. Исто, 196.

септембра) са 10.000 војника ударио на српски логор код Алексинца, у којем се налазио Младен Миловановић. Жестока борба трајала је до 22 часа, а затим су у току ноћи Турци напустили поприште. Како је поред те претходнице било око Ниша бар још 30.000 бораца, Карађорђе је стигао на Мораву са 15.000 устаника да се Турци коначно зауставе.⁸³ Тада су се у нишком логору налазили и Малик-паша приштински, Арнаут-паша и врањски паша.⁸⁴ Ибрахим-паша је испланирао да маневром преко Ћипровца и Лом-паланке заобиђе делиградски табор, али од те намере коначно није било ништа.⁸⁵

Скадарских трупа било је 1806. године и у Старој Рашкој. Мехмед-паша стационирао је у Новом Пазару.⁸⁶ Главни табор Бушатлија налазио се тада у Бијелом Пољу, где је, наводно, почетком лета скрцано 80.000 војника, док је на простору од Новог Пазара до Лесковца било распоређено 12.000 Арбанаса.⁸⁷ И у Зворнику, главној бази за образовање одреда на Дрини налазило се најпре 30.000 а затим 6000 скадарских бораца.⁸⁸ Па ипак, то велико парадирање арбанашке снаге против србијанских устаника током пролећа и лета 1806. свело се на смотре, логоровање и трошење беглучких пара на беспосличење прекобројних арбанашких паразита.

Године 1807. покренуто је више арбанашких паша, али је ефективних бораца на бојишту било мање. У логор код Ниша позвани су паше из Видина, Солуна, Сереза па и Босне. Мухтар-паша, син Али-паше Тепелена, са 6000 Арбанаса кренуо је против Руса, али се зауставио да учествује у навали на Србијанце.⁸⁹ Трупe из Македоније (Скопље, Битољ) и са Косова сакупиле су се још априла месеца у Лесковцу и Нишу.⁹⁰ Фебруара 1807. покренута се четири корпуса, из Ниша, Софије, Видина и Оршаве.⁹¹ Аскери из Скадра и Крује дошли су као појачање Новом Пазару и Косову, да обезбеде пролаз из Румелије за Босну.⁹² Један арбанашки корпус под заповедништвом Мутиш-

83 Р. Перовић, Први српски устанак. Акта и писма на српском језику, Београд 1978, 217 (К. Јовановић Ст. Стратимировићу из Кленка 28. VIII). — Неки извештаји пропењују Ибрахим-пашину војску на 50.000 људи (К. Протић, н. н., 211-12). — Крајем јула у нишком логору налазило се: војске Ибрахим-паше 6000, Шашит-паше 5000, Мехмед-паше из Врања 1800, Малик-паше 1600, Саид-паше из Ђаковице 1400, Дервиш-паше из Призрена 1600 и Малден-аге из Скопља 2000 момака (СБА III, 288 (10. VIII 1806).

84 ГБА I, 55 (Земун 25. VIII 1806).

85 М. Ђорђевић, н. д., 88.

86 Исто, 88.

87 СБА III, 250 (Костајница), 259 (Загреб 15. VII 1806).

88 СБА III, 201 (Загреб 23. VII 1806), 277 (Св. Петар 6. VIII 1806).

89 СВА IV, 536-7 (Цариград 11. V 1807).

90 Исто, 536-7 (Цариград 11. V 1807).

91 М. А. Alix, Précis de l'histoire de l'Empire otoman, t. III, Paris 1824, 209.

92 СБА IV, 476, 496, Б. Храбак, Ужице између србијанских устаника и босанских Османлија 1804-1807. године, Ужички зборник XIV, Т. Ужице 1985, 62.

аге продро је из Босне на србијанско подручје и успоставио је гарнизон од 600 Арбанаса у Ужицу, док је остала војска образовала кордон дуж реке Ђетиње од Ужица до Сјенице.⁹³ Све то напрезање није дало прави ефекат, јер је скадарски паша спроводио русофилски курс против Порте.⁹⁴

Почетком 1808. године султан је позвао скадарског пашу да опет крене на српске бунтовнике. На Косову се јануара месеца сакупило 13.000 Арбанаса под оружјем.⁹⁵ У пролеће те године у Новој Вароши прикупило се 5000 а у Новом Пазару 2000 Арбанаса.⁹⁶ Првих дана лета султанове трупе су образовале ланац који се пружао од Новог Пазара на Приштину и Врање.⁹⁷ Арбанаса је било (јуна 1808) и у армији Нуршид-паше, покупљених из села Растенце и из околине.⁹⁸ Фебруара 1808. забележено је 98 Арбанаса као српских плаћеника у Смедереву, чији је вођ био неки Пеливан,⁹⁹ који је вероватно био Горанин, дакле муслиман словенског порекла. Неки Арбанаси и Грци пандури у служби Ипсилантија прешли су (априла месеца) у Србију.¹⁰⁰

Године 1809. пећки Арбанаси Нуман-паше много су страдали у трочасовном судару са Карађорђем на Сухом Долу 6-7 јуна.¹⁰¹ Арбанаса је било и у боју на Чегру и Каменици, и то из одреда Шашит-паше, Мустафа-паше ђаковичког, Махмуд-паше призренског и Малик-паше приштинског.¹⁰² Ту је било и племенских главара (барјактара и крена) из Дренице, кад је на Каменици погинуло четири барјактара из породице Куртовића.¹⁰³

Године 1810. Арбанаси у турској војсци су у више наврата бесно нападали на Крушевац. Месеца априла 700 војника из Албаније (дакле и са Косова и из Метохије) устремило се на град некадашњег кнеза Лазара, који је бранио буљубаша Чокић. Он је турски одред дочекао у шанцу испред града у који је народ повукао и стоку из суседних села. Тај шанац су затим ојачали

93 М. А. Алих, н. д., III, 276 (пролеће 1807).

94 ГБА I, 164 (1. IV 1807).

95 СБА V, 3, 147.

96 Исто, 674-675.

97 Д. Јанковић, Француска штампа, 275 (Беч 2. VII 1808).

98 В. Богишић, н. д., 151 (17. VII 1808).

99 СБА V, 248 (Земун 20. II 1808).

100 ИПА, 323 (Меријаж из Видина 28. IV 1808).

101 Первое сербское восстание. II, 90; И. Стојановић, Србска повестница, Гласник СУД III, 140, 173. — Вид. и: Љ. Љубишић, Шеста година устанка, Београд 1909; Ејуп Мушовић, Суводолска битка, Наша прошлост, бр. 1/1964, 11-12; М. Ристић, Стари Влах, Београд 1963, 244-5.

102 М. Вукићевић, Каменичка погибија 19. маја 1809. године и њени узроци, Ратник, јул 1909, 979; М. Ристић, Гој на Каменици 19. маја 1809, Београд 1911, 32-3.

103 Т. П. Станковић, Путне белешке по Старој Србији 1874-1893, Београд 1919, 133.

крушевачки кнез Андрија и војни заповедник Стеван Јаковљевић; сва тројица команданата била су рањена у борби.¹⁰⁴ Месеца августа код Крушевца и на Расини било је распоређено 25-30.000 Турака, а код Прокупља је била размештена резерва од 18.000 људи.¹⁰⁵ Средином октобра према Крушевцу упало је 13.000 Арбанаса који су се предали пљачки, али су их браниоци потиснули према „албанској” планини (на Косову).¹⁰⁶ И 1810. године Арбанаси су попуњавали босанске јединице у Новопазарском санџаку. Штаб босанског паше у Пљевљима очекивао је месеца фебруара 12.000 Арбанаса који су имали да зауставе Србе ако би кренули ка Новом Пазару. Босански везир је позвао 7-8.000 Арбанаса и у Травник.¹⁰⁷ У другој половини августа исте године Арбанаси су основали један корпус у Сјеници.¹⁰⁸ Резерва у Сјеници бројала је 600 наоружаних, а у Новом Пазару се сакупило 2500 Арбанаса.¹⁰⁹

Један од париских листова објавио је на основу дописа из Панчева (априла 1811) да би од Арбанаса, окупљених код Сјенице, могла да се добије снага за удар на Србе збијене код Делиграда.¹¹⁰ Маја 1811. године пећки и ђаковички паша уз босанског и неког четвртог сабрали су се код Новог Пазара, како би спречили српског заповедника Д. Кујунџију да предузме покрет према том граду.¹¹¹

И у османлијском обрачуну с устаницима 1813. године Арбанаси су узели видног учешћа. Марта месеца извршена је мобилизација муслимана у Приштини. И Скопље је дало попуну војсци Ибрахим-бега, брата скопског намесника. Од Приштине до Пријепоља попуњавани су одреди против Србијанаца. Општи су гласови били да непријатељства треба да почну и да је Карађорђе сакупио више од 80.000 бораца.¹¹² У војсци босанског везира Али-паше од 130.000 војника поред Босанаца било је много Арбанаса.¹¹³ Првога јуна је приштинском паши наређено да треба да координира акцији босанског везира. Дивански савет је објавио да је султан за акцију против Србије ставио босанском везиру на располагање 45.000 Арбанаса. У Травнику се чуло да су Босанци одређени за главни удар и да ће у њиховој експедицији

104 СБА VII-VIII/1, 147 (Земун 25. IV 1810).

105 ГБА I, 601 (Петроварадин 20. VIII 1810).

106 СБА VII-VIII/1, 345 (Маретић из Новог Сада 23. IX 1810).

107 ИПА, 531 (Давид из Травника 6. III 1810).

108 ГБА I, 621 (Петроварадин 3. IX 1810).

109 ИПА, 621.

110 ГБА II (1989), 259 (Травник 27. IV 1811), 276-7 (Травник 9. V 1811), 439 (Панчево 25. XII 1811).

111 Первое сербское восстание, II, 222, Карађорђе Недоби 18/30. V 1811.

112 ИПА, 757 (Скопље 29. III 1813).

113 Јан. Ђурић, Србска повестница, Гласник СУД IV (1852, 163).

инкогнито суделовати и велики везир.¹¹⁴ У првој десетини јуна одређено је румелијске војске са 75.000 бораца за гушење устанка; ту је био и одред Али-паше Тепеделена из Јањине, а 3000 арбанашких сејмена је издвојено за поселање Београда.¹¹⁵

Постоји теорија да су Арбанаси феудалци били против устанка српске раје, а да су племенске структуре биле за устанак.¹¹⁶ Први део тезе се не мора доказивати, мада политички погледи скадарског паше нису увек били извесни за интересе Царства. Деловање устаника претило је побуном раје на имањима, чиме би се директно довело у питање феудално право ага, бегова, читлук-сахибија и преосталих спахија. Стога су интереси феудалних слојева били идентични са интересима државе.¹¹⁷ Од косовских феудалаца типичан је био приштевски Малик-паша, који је палио шуме не само на Косову него и у Горњем Ибру да би из шума истерао хајдуке. Поред тога, он је расељавао крајњи север Косова да би уместо Срба населио Арбанасе, који не би били изложени утицају србијанских устаника.¹¹⁸ Призренски паша Махмуд вратио се са похода 1813. са мноштвом жена и деце, заробљених и потураних на 150 коњских самара.¹¹⁹ Кад је реч о племенским структурама, једино су католички Клименти, и раније гоњени и расељавани од Турака, били против Турака а на страни Црногораца и српских устаника.¹²⁰ Католици у Метохији и Македонији били су против Османлија, али не и за српске устанике. Фисовски барјаци око Суве Реке, као муслимани, ратовали су против устаника. Од крцалија једино су хришћани пристајали уз устанак и можда покоји муслиманин из призренске Горе, као Словен.

114 ИПА, 774, 774 (Травник 2. VII 1813).

115 СБА XI (1977), 83 (Травник 12. VI 1813).

116 В. Стојанчевић, Срби и Арбанаси 1804-1813, Нови Сад 1994, 611.

117 И. Дермаку, Неки аспекти сарадње Србије и Арбанаса у борби против турског феудализма 1804-1868. године, Гласник Музеја Косова XI, Приштина 1972, 236-8.

118 А. Урошевић, Косово, Београд 1965, 83.

119 Из архиве Исидора Стојановића, саопштио П. Срећковић, Споменик СКА 30, Београд 1896, 231.

120 Ђ. Микић, Друштвено-политички развој косовских Срба у XIX веку, Гласник Музеја Косова XIII-XIV, Приштина 1984, 234; И. Дермаку, и. н., 238.

KOSOVO AND METOHIA AND THE FIRST REBELLION OF THE SERBS

After the battle of Ivankovac, The First Rebellion of the Serbs was spread beyond the boundaries of the Belgrade pashaluc and acquired the character of the fight of all Serbs. It had a great influence on Kosovo and Metohia, especially after the rebels from Šumadija and Pomoravlje (the basin of the river Morava) had penetrated into Old Serbia. While the Serbs from the northern parts of Kosovo were preparing to organize a rebellion, the Albanians led by Turkish pashas were organizing and preparing themselves to crush — terroristically and at the very beginning — every attempt of the Serbs to start a rebellion. On the other hand, this terror caused many Serbs from Kosovo and Metohia to go to Serbia and join the rebels.

This article brings many unknown facts and represents a very important contribution to the historiography of the Serbian fight for freedom in Old Serbia at the beginning of the last century.